

Taalachterstand aanpakken

WAT WILLEN WE, WAT KUNNEN WE EN WAT DOEN WE

Als we de krantenkoppen van de laatste tijd mogen geloven is het bar slecht gesteld met de taalvaardigheid van de huidige generatie leerlingen in vo en mbo. Politici van links tot rechts wedijveren met elkaar wie er in de meest stoere taal kan zeggen dat het zo niet langer kan en dat er nodig wat moet gebeuren aan de taalvaardigheid van de leerlingen in het onderwijs. Wat is belangrijk om de ontwikkelingen van nu niet om zeep te helpen?

DOOR KAREN HEIJ

Wat is nodig om met elkaar te discussiëren over taalniveau en over het wel of niet voldoende zijn van taalvaardigheid? Het antwoord is heel simpel: een set normen, ijkpunten, piketpaaltjes zoals we die in tal van andere situaties met het grootste gemak gewend zijn te hanteren. Maar gek genoeg werken we in Nederland al sinds mensenheugenis aan de ontwikkeling van taalvaardigheid zonder onafhankelijke, objectieve, gestandaardiseerde normen. Geen ijkpunten waar we jaar in jaar uit onze populatie leerlingen in bijvoorbeeld het voortgezet onderwijs mee konden vergelijken. Dat betekent dat de hele discussie die we nu met elkaar voeren over de vermeende achteruitgang van taalvaardigheid een 'gevoelskwestie' is. Daarmee kan het meer dan waar zijn wat de politiek en de publieke opinie beweren maar bewezen is het allerminst.

Zonde, een gemiste kans, dat we niet al veel eerder zijn gaan werken met een leerstofonafhankelijke niveausystematiek. Het Common European Framework of Reference for Languages (CEF) biedt eindelijk een onafhankelijke meetlat waarmee we door de jaren heen de stand van zaken van de taalvaardigheid van onze populatie kunnen meten.

Voor het beroepsonderwijs zijn de CEF-niveaus leidend voor het formuleren van de vereiste taalvaardigheid voor de verschillende beroepen. In de kwalificatiedossiers, de dossiers waarin de te behalen doelen per vakrichting zijn vastgelegd, wordt het CEF als kader gebruikt. Daarnaast heeft staatssecretaris Van Bijsterveldt aangegeven dat ze naast de taaleisen in de kwalificatiedossiers ook nog eens in het kader van burgerschap minimale taalvaardigheidsnormen wil neerleggen, ongeacht wat nodig is voor een beroep. Zo kan het voorkomen dat je voor een bepaald beroep zou

kunnen volstaan met een schrijfvaardigheid op taalniveau A2 en dat je in het kader van burgerschap toch minimaal B1 moet behalen.

Met het neerleggen van streefniveaus, zijn we kort door de bocht te werk gegaan. We hebben met elkaar beschreven wat nodig en wenselijk zou zijn wat betreft niveaus van taalvaardigheid zonder eerst te kijken naar hoe die niveaus zich verhouden tot de huidige situatie. Omdat het CEF een onafhankelijk normstelsel is, kunnen we met elkaar tamelijk eenvoudig onderzoeken hoe leerlingen in het onderwijs zich verhouden tot de CEF-niveaus en daarmee tot de ambities die de staatssecretaris heeft neergelegd. Uit onderzoek door Bureau ICE naar de taal-

vaardigheid van leerlingen die instromen in het mbo, blijkt dat een groot deel van de mbo-leerlingen bij binnenkomst niet over het leesvaardigheidsniveau beschikt dat voor diplomering in het mbo wel nodig is. Veel mbo-opleidingen zien dat het overgrote deel van de leerlingen één of zelfs twee niveaus in taalvaardigheid zal moeten stijgen om te kunnen slagen. Daarmee zijn de niveaus ook echt ambities-niveaus geworden: een uitdaging voor menig roc om de taalachterstanden van alle voorgaande jaren in de korte mbo-periode weg te werken.

Met behulp van diezelfde, onafhankelijke niveaubeschrijvingen is het bijvoorbeeld ook mogelijk geworden om van lesmateriaal dat gebruikt wordt in het onderwijs vast te stellen wat het leesvaardigheidsniveau is dat nodig is om het lesmateriaal aan te kunnen. Uit onderzoek door Bureau ICE in opdracht van het Platform Bètatechniek, blijkt dat het overgrote deel van het lesmateriaal een leesvaardigheid vereist van niveau B2 en nog veel vaker C1. En dat terwijl het overgrote deel van de leerlingen kan lezen op taalniveau B1. Er is dus sprake van een heuse taal-kloof: het leesvaardigheidsniveau van leerlingen staat ver af

'Leerlingen kunnen niets met het lesmateriaal'

FOTO: MUNIN IMAN

Het niveau van het lesmateriaal moet aansluiten op de doelgroep.

van het leesvaardigheidsniveau dat het lesmateriaal vereist. De gevolgen? Leerlingen die weinig tot niets (zelfstandig) kunnen met het lesmateriaal. Dat kan niet anders dan leiden tot frustratie, gebrek aan motivatie of zeer wel mogelijk uitval. Een constatering die alleen maar mogelijk is geworden omdat we een onafhankelijk ijkingskader voor taalvaardigheid zijn gaan hanteren. Geen prettige constatering. Maar wel een heel belangrijke.

Meijerink

Waren we in het mbo net gewend aan de CEF-niveaus, kwam er de commissie Meijerink die referentieniveaus neerlegde voor het gehele onderwijs, van primair onderwijs tot en met universiteit. Een loffelijk streven om taalvaardigheid te koppelen aan een doorlopende leerlijn. Die verdienste moeten we koesteren. Tegelijkertijd moeten we de verworvenheden van de invoering van het CEF niet ondermijnen door de referentieniveaus leidend te verklaren. Het is belangrijk als we snel voor alle betrokkenen duidelijk maken dat er meer overlap is tussen de niveaus van Meijerink en het CEF dan dat er verschillen zijn. Laten we vooral niet te puriteins hierin zijn en vooral gaan werken met de 'vertaaltabelletjes' die hier en daar opduiken waarin we CEF en referentieniveaus samen laten gaan in plaats van tegen elkaar in te laten werken. Tal van docenten die vol enthousiasme aan de gang zijn gegaan met taalbeleid en CEF moeten we niet de energie ontnemen door ze weer te confronteren met iets nieuws. Dit doen we al te

'Een set normen, ijkpunten en piketpaaltjes'

vaak in het onderwijs. Laten we bij taal die fout niet maken. Het is moeilijk voorstelbaar dat we straks hordes leerlingen in het mbo niet (kunnen) gaan diplomeren omdat hun taalvaardigheid onvoldoende is. Ook is het moeilijk voorstelbaar dat roc's straks de rekening krijgen voor een onderwijstraject dat heeft geleid tot onvoldoende taalvaardigheid die niet alleen op het conto van een roc te schrijven is. Logisch dat we nu tal van omtrekkende bewegingen zien.

We zien in het veld dat roc's hun 'eigen' normen voor diplomering gaan formuleren. Heel begrijpelijk zie je initiatieven waarbij roc's de examencommissies de ruimte laten om alsnog te diplomeren als de taalvaardigheid niet conform de norm is. Soms hebben ze daarbij wel een eigen 'norm'. Bijvoorbeeld dat dat alleen kan en mag als de leerling ten opzichte van de intake wel minimaal één niveau omhoog is gegaan. Zelfs de staatssecretaris heeft aangegeven dat de soep niet zo heet hoeft te worden gegeten door diplomering toe te staan als minimaal drie van de vijf vaardigheden wel op niveau zijn. Dit kan strikt genomen weer tot de situatie leiden dat we leerlingen kunnen diplomeren die ongeletterd zijn, in het geval we lezen en schrijven buiten beschouwing laten.

Een andere 'uitweg' die scholen kiezen, is dat ze hun eigen taaltoetsen en eigen beoordelingsmodellen gaan ontwikkelen voor taalvaardigheid. Soms zelfs met geld van het ministerie worden beoordelingsmodellen ontwikkeld die 'gunstig' uitvallen voor de leerling. Modellen waarmee makkelijker een niveau behaald kan worden, daarmee volledig voorbijgaand

aan de intentie en de opzet van het CEF. Zo kan een leerling die grammaticaal geen fatsoenlijke zin in het Nederlands kan maken, toch taalniveau B2 schrijven halen omdat taalniveau B2 behaald kan worden bij vier van de vijf aspecten voldoende. Of beoordelingsmodellen die gekoppeld kunnen worden aan willekeurig welke taaltaak in de beroepscontext. Terwijl het CEF toch heel nadrukkelijk de relatie legt tussen het niveau van de opdracht en het niveau van beoordeling voordat een niveau-uitspraak gedaan mag worden. En dan hebben we het er nog niet over dat er ook voldoende 'dekking' moet zijn van taaltaken voordat je een niveau-uitspraak mag doen.

Begrijpelijk dat we bij het constateren dat leerlingen ver onder de ambitieniveaus zitten, gaan zoeken naar wegen om ze alsnog te diplomeren door allerlei eisen van het CEF maar met een behoorlijke korrel zout te nemen.

En logisch, dat scholen graag gebruik maken van dat soort modellen. We zien een 'shopcultuur' ontstaan waarbij scholen op zoek gaan naar die toetsen en beoordelingsmodellen die leerlingen het snelst en het eenvoudigst een niveauresultaat opleveren. Zo gooien we de verworvenheden die de invoering van een onafhankelijk raamwerk met zich mee kan brengen binnen de kortste tijd weer te grabbel. Alleen omdat we de invoering direct hebben gekoppeld aan strenge eisen voor diplomering.

Centrale examens

De staatssecretaris heeft besloten over te gaan tot invoering van centrale examens voor taal. Ze heeft besloten hiermee te beginnen in 2014 en wel bij de groep van mbo niveau 4. Hier is veel voor te zeggen omdat niveau 4 de aansluiting vormt voor het hbo. Een examen heeft altijd z'n terugslag op het onderwijs. Reden om te veronderstellen dat er de komende jaren veel aandacht zal zijn voor de ontwikkeling van taalvaardigheid bij de deelnemers aan niveau 4 opleidingen. Tegelijkertijd blijkt uit onderzoek dat de taalproblemen het grootst zijn aan de onderkant van het mbo. Daar zit het grootste aandeel leerlingen dat het verst afstaat van de ambities van de staatssecretaris en de referentieniveaus van de commissie Meijerink. Het niet invoeren van een centraal examen op de lagere niveaus van het mbo (niveau 1, 2 en 3) zou ertoe kunnen leiden dat roc's alle energie steken in taalbeleid voor de niveau 4 leerlingen (er is immers al een tekort aan docenten Nederlands) en dat de leerlingen die het het hardst nodig hebben, het minst bedeed worden. Dat zou jammer zijn.

Er is veel nodig om met elkaar te zorgen voor een bevolking die voldoende taalvaardig is. Maar als samenleving moeten we ons ook realiseren dat niet iedereen even taalvaardig zal worden. Het wordt dan ook tijd voor een pas op de plaats en een reële visie op taalvaardigheid gegeven de doelgroep. Dat betekent dat we moeten zorgen voor lesmateriaal dat

wat niveau betreft aansluit op wat haalbaar is voor de doelgroep, dat we voor het formuleren van ambities voor taalvaardigheid in het mbo (opnieuw) moeten kijken naar wat de arbeidsmarkt echt nodig heeft aan taal en na moeten denken over de invoering van taaleisen.

Sjoemelen

De volgende zaken zijn van essentieel belang om de taalvaardigheid van onze toekomstige generatie te versterken.

De urgentie van het werken aan taalvaardigheid wordt breed gevoeld. Op welke manier we daar aan moeten werken is veel minder duidelijk. Het aandeel leerlingen waarbij Nederlands niet de eerste taal is waarmee ze opgroeien is enorm toegenomen. Dat heeft gevolgen voor de instroom in het basisonderwijs. Daar beginnen veel van dit soort leerlingen al met een flinke taalachterstand. Dat vraagt om een inhaalslag in het primair onderwijs, die nog doorgaat in het voortgezet onderwijs en zelfs in het mbo. Het is van groot belang dat we onze leerkrachten in het basisonderwijs maar ook onze vakkrachten in het vo en mbo daar goed

toe uitrusten. Dat betekent dat hier expliciet aandacht voor moet komen in onze lerarenopleidingen. Hoe begrijpelijk het ook is dat mbo-opleidingen hun leerlingen willen diplomeren, we zullen moeten toezien op hoe de examinering van taal verloopt, met name in de niveau 1, 2 en 3 opleidingen. Het kan niet zo zijn dat omdat de normen (te) hoog zijn en de invoering op stel en sprong is gebeurd, we het sjoemelen met de normen oogluikend gaan toezien. Dan kunnen we beter kiezen voor een gefaseerde invoering van normen waarbij we de normen met intervallen van een aantal jaren omhoog bijstellen zodat ambities ook realiteit kunnen worden.

We moeten een onafhankelijke norm voor taalvaardigheid koesteren. En die norm leidend laten zijn voor de examinering. Alleen dan hebben we de kans om daadwerkelijk te monitoren hoe de taalvaardigheid van toekomstige generaties zich ontwikkelt. Zicht daarop is noodzakelijk om de juiste onderwijsverbeteringen te kunnen doorvoeren. Als we weer terugvallen in diffuse vormen van examinering dan hebben we geen enkel zicht op het rendement van alle gelden die nu beschikbaar komen.

Werk aan de winkel dus voor een ieder die bij het (taal) onderwijs betrokken is! ■

De rapporten zijn te downloaden op www.bureau-ice.nl

Karen Heij is taalkundige en directeur van Bureau ICE, specialist op het gebied van (taal)toetsing en examinering. Tijdens het congres Meer Tijd voor Taal op 19 november leidt zij de openingsdiscussie.